ВІДГУК ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу Берези Валерія Володимировича на тему: «Інтеграція механізмів та систем управління організаційно-правовою безпекою в менеджмент суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дослідження. Підприємство як відкрита система в ході свого функціонування взаємодіє із зовнішнім середовищем, отримуючи ресурси та виробляючи продукцію, що обумовлює потребу у контактах із різними суб'єктами господарювання, представленими споживачами, постачальниками, установами контролю за діяльністю підприємств, конкурентами, кооперативами тощо. Будь-яка взаємодія із зовнішнім контрагентом як і найманим персоналом може виступати джерелом загроз через неспівпадіння інтересів, опортуністичну поведінку, незадовільну специфікацію прав власності тощо. Відповідно із підвищенням рівня диверсифікованості діяльності, збільшенням обсягу виробництва та реалізації продукції, впровадженням інновацій та вдосконаленням технології суб'єкту господарювання доводиться стикатися все з більшою кількістю контрагентів та підпадати під вплив різних зовнішніх чинників. Для недопущення негативного впливу загроз, які можуть виникнути від подібної взаємодії підприємство має розробляти та впроваджувати унікальну систему безпеки, багатоваріантна структура якої повинна якнайповніше віддзеркалювати різнонаправлену діяльність підприємства. Якщо кадрова, інформаційна, інвестиційна, фінансова та інші аспекти безпеки підприємства дослідження на належному рівні, то питання правового та організаційного характеру через їх опосередкований зв'язок із економічною безпекою фактично не досліджуються. Натомість функціонування будь-якого суб'єкта господарювання має відбуватися виключно у правовому полі, а організаційні аспекти торкаються питань внутрішнього порядку й ефективності діяльності підприємства. Це дозволяє стверджувати, що сфера організаційно-правової безпеки досліджена на недостатньому рівні, що доводить актуальність дисертаційного дослідження Берези В.В.

2. Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота Березі В.В виконана у рамках науково-дослідних тем Інституту тваринництва НААН «Ідентифікувати сценарії та процедури відновлення виробничо-технологічного, агроекологічного та інноваційно-

інвестиційного потенціалу молочного скотарства на деокупованих територіях» (номер державної реєстрації 0124U001624, 2024-2025 рр.), «Обґрунтування стратегічних напрямів змін товарної спеціалізації підприємств-виробників продукції тваринництва» (номер державної реєстрації 0226U001032, 2026 р.), «Методологічні основи удосконалення нормативно-правового регулювання відшкодування спричинених агресією збитків виробників продукції тваринництва» (номер державної реєстрації 0126U001663, 2026 р.). Автором обґрунтовано методологічні підходи до діагностики діяльності суб'єктів аграрного бізнесу в умовах виникнення потенційних загроз їх організаційно-правовій безпеці; сформовано моделі функціонування інтегрованих систем управління організаційно-правовою безпекою із застосуванням сучасного інструментарію менеджменту; визначено параметри стратегічної зони ризиків підприємства та запропоновано підхід до вибору способів управлінського впливу, спрямованих на попередження, локалізацію й мінімізацію найбільш суттєвих загроз.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення та висновки дослідження Берези Валерія Володимировича засновані на ґрунтовному аналізі підходів до формування організаційно-правової безпеки суб'єктів аграрного бізнесу. Основні положення дисертації, які містять наукову новизну, ґрунтуються на результатах узагальнення сучасних фундаментальних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативно-правових актів України тощо.

У роботі дисертантом вдало поєднано традиційні і сучасні методи дослідження з використанням інструментів економіко-математичного моделювання, що підтверджує обґрунтованість та достовірність отриманих наукових положень, висновків і рекомендацій. На позитивну оцінку заслуговує використання автором широкої інформаційно-фактологічної бази дослідження: законодавчих та нормативно-правових актів з питань інноваційної діяльності підприємств України; звітно-аналітичної інформації Державної служби статистики України; первинної документації та інформації з відкритих джерел.

4. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях. Основні положення дисертаційної роботи Берези В.В. відображені у 30 наукових публікаціях (12 одноосібних), в тому числі: 23 статтях у наукових фахових виданнях, 3 статтях у зарубіжних наукових періодичних виданнях, які входять до наукометричних баз Scopus та Web of Science, та 4 публікаціях у інших виданнях. Реферат дисертації відображає її основні положення. В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих

дисертантом як таких, що містять елементи наукової новизни. Характер видань і зміст опублікованих наукових праць відповідають вимогам МОН України щодо повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Слід відмітити, що дисертаційна робота відзначається логічністю, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків.

5. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Узагальнюючі основні висновки і результати дисертаційного дослідження, а також особистий внесок дисертанта у вирішення обраної наукової проблеми щодо формування інтегрованої системи управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу, можна зазначити, що наукову новизну становлять такі положення дослідження:

вперше:

– обґрунтовано концептуальні засади формування інтегрованої системи управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу, які передбачають поєднання стратегічного, організаційного та правового контурів управління, узгодження їх цілей, функцій та інструментів, забезпечення збалансованості інтересів зацікавлених сторін і формування відповідних стратегій реагування на загрози, що створює передумови для інтеграції безпекових процедур у загальну систему менеджменту підприємства;

– сформовано методологічні засади діагностики організаційно-правової безпеки суб'єктів аграрного бізнесу, які ґрунтуються на виокремленні організаційної та правової складових, їх декомпозиції за функціональними сферами та застосуванні кваліметричної моделі для визначення рівня потенційних загроз і вагомості окремих сфер, що дозволяє обґрунтовувати пріоритетні напрями управлінського впливу;

– розроблено моделі функціонування інтегрованих систем управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу, які поєднують інструментарій теорії ігор, теорії корисності, векторної оптимізації та ситуаційного управління й забезпечують багатокритеріальне обґрунтування вибору стратегій розвитку та способів реагування на зміни середовища на основі ідентифікації ризиків та загроз здійсненню основної діяльності суб'єктів;

удосконалено:

– наукове розуміння організаційно-правової безпеки суб'єкта аграрного бізнесу як стану його організаційної, правової та майнової захищеності, за якого забезпечуються самостійність господарювання, стійкість внутрішньої системи управління, можливість здійснення основної, фінансової та інвестиційної діяльності, участі в інтегрованих формуваннях, а також узгодження інтересів, потреб і цінностей ключових зацікавлених сторін;

– методичний підхід до оцінювання організаційно-правової безпеки суб'єктів аграрного бізнесу, який передбачає позиціонування підприємств у матриці за інтегральними оцінками організаційної та правової складових і виокремлення чотирьох типів їх стану: стабільного, організаційно нестабільного, правово нестабільного та критичного, що дозволяє диференціювати відповідні стратегії управління безпекою;

– методологічні засади управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу шляхом системного поєднання загальних і спеціальних принципів, загальнонаукових та прикладних методів, функцій прогнозування, планування, організації, мотивації, контролю й регулювання, а також варіативних стратегій реагування на ризики, що охоплюють їх уникнення, прийняття, управління та передачу;

– методичне забезпечення превентивного управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу, що передбачає поєднання кількісного та якісного оцінювання керованих і некерованих загроз, використання ментального картографування, послідовну реалізацію функцій менеджменту та бюджетування заходів, спрямованих на реалізацію обраних стратегій безпеки;

– підхід до формування стратегічної зони ризиків підприємства, який ґрунтується на поєднанні методів творчого вирішення проблем, теорії ігор, когнітивного моделювання та інших аналітичних і евристичних методів і дозволяє ранжувати загрози та обґрунтовувати вибір способів управлінського впливу на найбільш критичні з них;

– типологію загроз і ризиків суб'єктів аграрного бізнесу за цільовими ринками та напрямами взаємодії, яка базується на діагностичній тріаді «ідентифікація можливостей – оцінювання стратегічних намірів – дослідження ринкового середовища» і використовується для формування стратегічного простору та визначення конфігурації розвитку підприємства.

набули подальшого розвитку:

– теоретичне трактування економічної безпеки підприємства як такого стану його функціонування, за якого забезпечується узгоджене задоволення потреб, реалізація інтересів і збереження цінностей підприємства та його ключових

стейкхолдерів, з урахуванням ролі людини як первинного суб'єкта формування та реалізації управлінських рішень;

– класифікація загроз організаційно-правовій безпеці суб'єктів аграрного бізнесу за сферами взаємодії із зацікавленими сторонами, яка передбачає ідентифікацію джерел загроз через можливе порушення інтересів, незадоволення потреб або невідповідність цінностям власників, інвесторів, працівників, споживачів, постачальників, фінансових установ, органів державного регулювання та територіальних громад;

– функціональне наповнення системи управління організаційно-правовою безпекою підприємства шляхом упорядкування процедур стратегічного управління, економічної діагностики результативності діяльності та кількісного й якісного оцінювання керованих і некерованих загроз;

– підхід до оцінювання результативності механізму управління організаційно-правовою безпекою, який поряд із традиційними показниками враховує параметри життєвого та відтворювального циклів підприємства, стійкість бізнес-процесів, рівень правової забезпеченості стратегічного управління та узгодженість із ієрархічною системою менеджменту;

– визначення стратегічних можливостей суб'єктів аграрного бізнесу на основі поєднання організаційно-правових векторів ринкового позиціонування, стратегічного партнерства та відповідного інституційного забезпечення із застосуванням механізмів інтеграції, кооперації та кластеризації;

– напрями розвитку систем стратегічного управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу, які передбачають варіативне формування їх елементного складу з урахуванням вагомості окремих компонент у забезпеченні загальної результативності підприємства та диференціацію методів попередження, локалізації й мінімізації загроз при збереженні єдності стратегічних цілей управління.

6. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи. Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації теоретико-методологічних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. Отримані результати роботи спрямовані на вирішення важливої науково-практичної проблеми, що виявляється у розвитку теоретико-методологічних засад та методичного забезпечення формування та реалізації інтегрованої системи управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу.

Практична цінність дисертаційної роботи полягає у тому, що більшість запропонованих автором методичних положень доведена до рівня практичних рекомендацій. Запропоновані підходи, прийоми, моделі можуть бути використані аграрними підприємствами та їх об'єднаннями.

Важливою перевагою дисертації є її прикладна орієнтація. Практичні рекомендації не мають декларативного характеру, а ґрунтуються на результатах проведених досліджень і можуть бути інтегровані у систему управління суб'єктів аграрного бізнесу.

7. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи. Даючи позитивну оцінку науковим здобуткам дисертанта, слід виокремити певні дискусійні положення, що мають місце в дисертаційній роботі:

У дисертації розширено понятійно-категоріальний апарат управління безпекою підприємства та запропоновано авторське трактування поняття «ризик», яке пов'язується переважно із зовнішньою можливістю або загрозою. Водночас у подальших положеннях дослідження автор оперує також внутрішніми ризиками, зокрема при побудові моделі стратегічного управління підприємством. У зв'язку з цим доцільно було б уточнити співвідношення між різними трактуваннями поняття «ризик» та забезпечити термінологічну узгодженість його використання в межах усієї дисертаційної роботи.

У роботі значну увагу приділено характеристиці організаційно-правових форм діяльності суб'єктів аграрного бізнесу, а також проведено порівняльне оцінювання результативності окремих груп підприємств за формами власності. Разом із тим аналітичну частину дослідження доцільно було б доповнити порівнянням результативності підприємств саме за їх організаційно-правовими формами, що дозволило б виявити можливі відмінності та оцінити вплив відповідної форми господарювання на результати діяльності.

У дисертації здійснено групування досліджуваних підприємств за показниками результативності та зроблено висновок про відсутність вираженої тенденції й кореляційного зв'язку між окремими показниками. Водночас такі висновки потребують додаткового економіко-математичного обґрунтування із застосуванням відповідних статистичних методів. Доцільним було б навести значення коефіцієнтів кореляції, показників статистичної значущості або інших параметрів, які підтверджували б обґрунтованість зроблених висновків.

Автором використано широкий спектр показників для оцінювання концентрації та сегментування досліджуваних підприємств, зокрема часткові індекси концентрації, систему нерівностей, модифіковані індекси Херфіндаля та Херфіндаля–Хіршмана, індекс Розенблюта, коефіцієнти абсолютної й відносної

концентрації та коефіцієнт варіації. Водночас у представленні результатів ринкової діяльності підприємств взаємозв'язок між зазначеними критеріями та отриманими підсумковими показниками розкрито недостатньо повно. Доцільно було б конкретизувати роль кожного із застосованих критеріїв у процедурі сегментування та чіткіше відобразити їх використання при формуванні узагальнених результатів оцінювання.

У дисертації запропоновано комплекс стратегій функціонування інтегрованої системи управління організаційно-правовою безпекою, до яких віднесено стратегії ухилення, прийняття, управління та передачі ризиків, при цьому базовою визначено стратегію управління. Водночас доцільно було б більш ґрунтовно розкрити механізм взаємодії зазначених стратегій, критерії переходу від однієї стратегії до іншої та умови їх комбінованого застосування в межах інтегрованої системи управління організаційно-правовою безпекою підприємства.

Втім, визначені рекомендації та дискусійні положення не применшують високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дисертантом дослідження.

8. Загальний висновок. Дисертація Берези Валерія Володимировича «Інтеграція механізмів та систем управління організаційно-правовою безпекою в менеджмент суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» відповідає діючим вимогам, що встановлені до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук у відповідності з пп. 7, 8 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її автор – Береза Валерій Володимирович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Опонент:
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної експертизи
та землевпорядкування Західноукраїнського
національного університету **Борис ЯЗЛЮК**

Підпис Бориса Язлюка
Завіряю:
НАЧАЛЬНИК
ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ